

Libris .RO

Respect pentru oameni și cărți

VLADIMIR SOLOVIOV

Temeiurile duhovnicești ale vieții

ediția a II-a revăzută

Traducere și studiu de
diac. Ioan I. Ică jr

DEISIS
Sibiu 2018

Cuprins

<i>Catehismul unui filozof și actualitatea lui</i> (diac. Ioan I. Ică jr)	5
TEMEIURILE DUHOVNICEȘTI ALE VIEȚII (1882–1884, 1897)	
Prefață (ediția a III-a)	11
Cuvânt-înainte	13
PARTEA I	
Introducere. Despre natură, despre moarte, despre păcat, despre lege și despre har	19
I. Despre rugăciune	33
II. Despre jertfă și milă	63
III. Despre postire	77
PARTEA A II-A	
I. Despre creștinism	85
1. „Lumea în rău zace” (1 Ioan 5, 19)	85
2. Sensul lumii (Ioan 1, 1–3)	88
3. „În El era viața și viața era lumina oamenilor” (Ioan 1, 14)	92

4. „Iar lumina luminează în întuneric și întunericul n-a cuprins-o” (Ioan 1, 5)	95
5. Revelarea sensului universal al lumii (Logosului) în Hristos (Ioan 1, 14; 1 Ioan 4) . . .	104
6. Ființa Tainelor creștine	121
II. Despre Biserică	125
III. Despre statul și societatea creștine	159
Încheiere. Chipul lui Hristos ca verificare a conștiinței	175

*

Decăderea viziunii medievale despre lume (1891) .	179
Două autoprezentări (1887, 1892)	197
Două scrisori de sfârșit (mai-iunie 1896, ian. 1898) .	201

*

Vladimir Soloviov — calea unui filozof spre Hristos prin romantism și apocalipsă (diac. Ioan I. Ică jr)	209
---	-----

Editura și Librăria DEISIS
str. Timotei Popovici, nr. 21, 550164 Sibiu
tel./fax 0269 214272
www.edituradeisis.ro

Difuzare: SC SUPERGRAPH SRL
str. Ion Minulescu, nr. 36
031216 București, sector 3
tel. 021 3206119, fax 021 3191084

șoseaua Ștefan cel Mare și Sfânt, nr. 67–69, 700498 Iași
tel. 0232 276221, fax 0232 232588
www.imprimeriiledavid.ro

Catehismul unui filozof și actualitatea lui

Toată scurta existență și vasta creație filozofică ale lui Vladimir Soloviev (1853–1900) au stat sub semnul explicării intuiției atotunității existenței veritabile ca divino-umanitate revelată concentrat în Hristos pentru a fi desfășurată creator prin Biserică ca lume transfigurată ca Împărăție a lui Dumnezeu. Unitatea cunoașterii integrale (mistic-raționale-empirice), a acțiunii politice și morale și a creativității culturale sunt traducerea celor trei apelative sub care filozoful însuși și-a subsumat programatic explicitarea gândirii sale realizate pe parcursul a trei decenii: deceniul speculativ al „teosofiei” (1873–1883), deceniul politic al „teocrației” mesianic-ecumenice (1883–1890) și deceniul acțiunii moral-culturale „teurgice” (1890–1898), cu un scurt final „apocaliptic” (1899–1900).¹ Nu este vorba însă, cum s-a subliniat,

¹ Cele trei faze au fost detaliate în prima monografie despre viziunea lumii a lui V. Soloviev realizată de E. Trubețkoi în 1913, cea de-a patra fiind subliniată în monografia sa de D. Stremouhov în 1935.

O sinteză în introducerea lui François Rouleau la volumul: Vladimir Soloviev, *La Sophia et les autres écrits français*, Lausanne, 1978, p. vii–x, și, același, articolul „Soloviev, Vladimir” din *Dictionnaire de Spiritualité* XIV, 1990, col. 1024–1033.

Imagine copertă: Silviu Oravitza, tehnică mixtă, 38–67 cm

ISBN 978-606-740-020-5

Descrierea CIP este disponibilă la Biblioteca Națională a României.

© DEISIS

de retractări de conținut, cât de deplasarea centrului de perspectivă din care e abordată complexitatea unitară, dar ireductibilă, a aspectelor unității și totalității divino-umane a existenței.

Dacă există schimbare de accent, aceasta aparține ultimilor ani, fazei „apocaliptice”, în care centrală devine problema răului ca falsificare a binelui și a necesității opțiunii și mărturisirii ortodoxe a lui Hristos pe fundalul unei viziuni pesimiste despre lume și umanitate în drum spre catastrofă. Filozoful pare să abandoneze tonalitatea optimistă a unei transformări evolutive a umanității prin educație și ameliorări treptate, locul progresului fiind luat de lupta duhovnicească a mărturisirii adevărului în fața falsificărilor lui de tot felul, atotunitatea sofianică divino-umană a existenței devenind, în condițiile concentrării răului, proiecție eshatologică.

Eshatologia e însă proiecția unui program, care devine judecată tocmai pentru că este un dat și un mandat irevocabil. Programul este acela al unei ortodoxii integrale și al unui creștinism devenit viața lumii, prelungire istorică a dinamismului întrupării și învierii lui Hristos. Pentru filozoful religios mărturisitor V. Soloviov, știința și cultura, societatea și natura, iudaismul și romano-catolicismul nu pot fi „probleme” create de dușmani exteriori sau conspirații demonice, de genul „problema socială”, „problema catolică”, „problema evreiască”, „problema intelectualilor” etc.; cultură, știință, societate, justiție, natură, iudaism, romano-catolicism, protestantism etc. sunt toate „probleme creștine” de neocolit, interioare ortodoxiei autentice, și ca atare de asumat și integrat pozitiv ca dimensiuni ireductibile și constitutive ale misterului realizării Împărăției lui Dumnezeu în viața lumii.

La trecerea dintre deceniul „teosofic” spre cel „teocratic”², în vârstă de 29–31 de ani, Vladimir Soloviov publica între 1882 și 1884 în revista *Cultura ortodoxă* un șir de articole despre sensul de viață al creștinismului. La va publica în 1884 într-un volum cu titlul generic *Temeiurile religioase ale vieții*, schimbat în ediția a treia din 1897 — cu trei ani înainte de moarte — în cel specific creștin *Temeiurile duhovnicești ale vieții*. Mica scriere e un veritabil catehism al adevăratului creștinism sau al Ortodoxiei integrale, neredusă la o simplă confesiune, în care crezul, dogmele și Tainele Bisericii sunt inserate în dinamica concretă a vieții individuale și sociale a creștinilor, chemați să realizeze concret relația harică dintre Dumnezeu, semenii și natură prin credință, iubire și speranță manifestate în rugăciune, milă și postire, dar și ca Biserică, stat și popor, transformând haosul apărut prin egoism, izolare și dezbinare în cosmosul armoniei pașnice a rațiunii altruiste, în care Împărăția lui Dumnezeu prefigurată în dogmele, ierarhia și Tainele Bisericii se realizează ca Adevărul, Calea și Viața lumii.

Noutatea, profund tradițională de altfel — fiind vorba de fapt de restabilirea adevăratelor perspective și dimensiuni ale creștinismului paulin sau patristic — este exprimată nepolemic încă din titlu. Catehismele ortodoxe „clasice” redactate și în Biserica Ortodoxă Rusă după modelul „Mărturisirii de credință ortodoxe” movilene din 1638–1640³ — ea însăși redactată după modelul „Ca-

² Între finalizarea schiței sistemului în monumentală *Critică a principiilor abstracte* (1877–1880) și *Marea dezbateri* [Orient — Occident] și *politica creștină* (1883) continuată în *Istoria și viitorul teocrației* (1885–1887).

³ Studiate în detaliu în teza lui Peter Hauptmann, *Die Katechismen der russisch-orthodoxen Kirche. Entstehungsgeschichte und Lehrgehalt*, Göttingen, 1971. Catehismul oficial al Bisericii Orto-

tehismului roman”, replică la rândul său la catehismele lui Luther — rezumau, și rezumă și astăzi sub forma unui comentariu al Crezului niceo-constantinopolitan, al rugăciunii „Tatăl nostru” și al Decalogului și Fericirilor, esențialul credinței, speranței și iubirii înțelese ca fundamente ale unei vieți religios-duhovnicești ortodoxe confessionale distincte și separate de viața reală a oamenilor (în Rusia lui Soloviev dirijată și controlată de statul țarist). Mutația de perspectivă, vizionară și neasimilată încă (vai!) de Ortodoxia actuală⁴, operată de Soloviev este crucială, profetică și entuziasmantă: Ortodoxia adevărată oferă „temeiurile duhovnicești ale vieții” integrale a oamenilor în Dumnezeu.

diac. Ioan I. Ică jr

doxe Ruse era cel al mitropolitului sfânt Filaret Drozdov al Moscovei, publicat în 1823 și revăzut în 1828 și 1839.

⁴ Rămasă prizonieră și astăzi, în plin postcomunism și postmodernism, atât în Rusia post-sovietică, cât și în Europa de Est, convertită de la comunism la consumism, schemelor abstracte ale unui model medieval anacronic, real expusă ideologizării și auto-secularizării interne.

Temeiurile duhovnicești ale vieții*

1882–1884, 1897

Prefață (ediția a III-a)

Două ediții¹ ale acestei cărți au apărut în urmă cu aproximativ doisprezece ani și s-au epuizat repede. Deși de atunci mi-au parvenit multe expresii ale dorinței unei noi ediții, am întârziat asta în principal pentru că o simplă retipărire mi se părea un lucru nu conștiincios, iar o revizuire întru totul a cărții amenința să devină o reelaborare complicată și dificilă, pentru care îmi lipsea răgazul necesar. Recitind acum, după mulți ani, aceste „temeiuri”, am găsit că, în ciuda dimensiunii ei modeste, cartea corespunde menirii ei și nu cere reelaborări esențiale, ci doar mici amendamente stilistice și unele clarificări logice, care nu mi-au răpit decât câteva zile. Lucrurile despre care se vorbește aici nu pot fi oricum

¹ Primele două ediții au apărut la Moscova în 1884 și 1885 sub titlul: *Temeiurile religioase ale vieții (Religioznîia osnovî jizni)*, 191 p. Începând cu ediția a III-a (S. Peterburg, 1897), ea a primit titlul actual: *Temeiurile duhovnicești ale vieții (Duhovnîia osnovî jizni)*, sub care a fost inserată și în cele două ediții integrale în limba rusă ale operei lui Vladimir Soloviov. Justificând această schimbare a titlului, V. Soloviov a inserat în 1897 înaintea „Cuvântului-înainte” prezenta prefață, tipărită în *Sobranie socinenii XII*, Bruxelles, 1970, p. 358–359.

Notele cu cifre arabe din acest volum aparțin traducătorului, iar cele cu asterisc, autorului.

* Traducere după: *Sobranie socinenii Vladimira Sergheievica Soloviova [Operele complete ale lui Vladimir Sergheievici Soloviov]. Tom tretii (1877–1884)*, ed. S.M. Soloviov și E.L. Radlov, ed. a II-a, S. Peterburg, 1912, p. 301–415.

epuizate într-o singură carte și sper să pot reveni asupra lor din unghiuri diferite în alte lucrări. Studiul despre disidența religioasă¹ din poporul rus, pe care-l anexam edițiilor anterioare, l-am lăsat afară din cea de față, întrucât n-are legătură directă cu obiectul acestei lucrări.

În titlu am înlocuit cuvântul „religioase” cu cel mai rusec de „duhovnicești”² care corespunde de ajuns conținutului cărții. Dacă nu este posibil să o scoatem la capăt fără substantivul „religie”, adjectivul dedus din acesta poate fi exprimat în unele cazuri prin „cucer-nic”³, în altele prin „duhovnicesc”.

Apărând din nou după marea mea lucrare de filozofie morală⁴, cartea de față poate servi pentru unii dintre cititorii mei drept completare, iar pentru alții drept înlocuitor al ei.

12 martie 1897

¹ Studiul „O Ţerkvi i raskol” [„Despre Biserică și disidența religioasă”] publicat în gazeta moscovită *Rus*, nr. 33, 39 și 40 din 1882, reluat, completat și publicat sub titlul „O raskol v russkom narod i obșcestv” [„Despre disidența religioasă din poporul și societatea ruse”] în *Pravoslavnoe obozrenie* [Revista ortodoxă], nr. 5-8/1884, și reeditat ca anexă la prima ediție a *Temeiurilor religioase ale vieții*, Moscova, 1884, p. 147-191.

² *Duhovnie*. Modificarea operată în titlu corespunde unei opțiuni lingvistice mai generale tipice lui Soloviov, pentru care neologismele sunt rezervate abstracțiunilor, iar cuvintele rusești, desemnării realităților concrete.

³ *Blagocestivi*.

⁴ Referire la „opus”-ul „magnum” solovioviaan: *monumentala Opravdanie dobra*, 1897; trad. rom.: Vladimir Soloviov, *Îndreptă-țirea binelui*, traducere și note de Nina Nicolaeva, cuvânt-înainte de Ion Ianoși, Ed. Humanitas, 1994.

Rațiunea și conștiința ne descoperă că viața noastră muritoare obișnuită e rea și falimentară și având nevoie de îndreptarea ei. Cufundat în această viață rea, omul are nevoie pentru a o îndrepta de un punct de sprijin în afara ei. Credinciosul găsește un astfel de punct de sprijin în religie. Lucrarea religiei e renașterea și sfințirea vieții noastre, unirea ei cu viața dumnezeiască. Aceasta e întâi de toate lucrarea lui Dumnezeu, dar fără noi ea nu poate fi înfăptuită: viața noastră nu poate fi renăscută fără propria noastră lucrare. Religia e o lucrare divino-umană, o lucrare și pentru noi înșine. În orice lucrare însă trebuie să ne însușim mai întâi anumite procedee sau acțiuni fundamentale invariabile, fără de care nu putem merge mai departe. Astfel de acțiuni elementare sunt absolut necesare și pentru religie. Ele nu sunt alese de noi în mod întâmplător sau arbitrar, ci sunt determinate de însăși ființa lucrării religiei.

Sarcina religiei este îndreptarea vieții noastre denaturate. Pentru că, în general, trăim fără Dumnezeu, fără

¹ În ediția întâi din *Sobranie socinenii Vladimira Sergheievica Soloviova*, S. Peterburg, 1901, p. 270, cuvântul-înainte poartă de dedicația: *Memoriei lui Ivan Osipovici Lapșin și Ivan Egorovici Gudlet*.

omenie, în sclavie față de natura inferioară. Ne ridicăm împotriva lui Dumnezeu, ne separăm de aproapele, ne supunem cărnii. Or pentru viața adevărată, așa cum trebuie ea să fie, e necesar exact contrariul: supunere de bunăvoie lui Dumnezeu, unitate sufletească¹ (solidaritate) unii cu alții și domnie asupra naturii. Începutul acestei vieți adevărate e aproape de noi și nu e greu. Începutul supunerii libere sau a acordului cu Dumnezeu este rugăciunea, începutul unanimității între oameni e facerea de bine, iar începutul domniei asupra naturii e eliberarea de sub puterea ei prin înfrânare față de poftele și patimile inferioare. Astfel, pentru a ne îndrepta viața, trebuie să ne rugăm lui Dumnezeu, să ne ajutăm unii pe alții și să punem hotar înclinărilor noastre senzuale.

Rugăciune, milă și postire — în aceste trei acțiuni stă toată religia personală sau particulară. Dar omul trăiește nu numai o viață personală, ci și una socială — trăiește în lume. Trăind în lume, trebuie să trăiască în pace.² Dar cum să trăiască în pace, dacă în lume domnesc vrajba și discordia, dacă „lumea în rău zace”³? Înainte de toate, nu trebuie să credem că acest „rău” e ceva neschimbabil. Dimpotrivă, e ceva mincinos și schimbător. Nu în el stă sensul lumii. Sensul lumii e pacea, acordul, unanimitatea tuturor și a toate. Binele suprem e atunci când toți sunt uniți într-o unică voință atotcuprinzătoare, când toți sunt solidari într-un unic țel comun. Acesta este binele suprem și în el stă tot adevărul lumii. În vrajbă, în separație nu există adevăr. Lumea stă, se ține sau ființează numai prin unirea voluntară

¹ Edinodușie.

² Joc de cuvinte în original, în limba rusă *mir* însemnând atât „lume”, cât și „pace”.

³ 1 Ioan 5, 19.

sau involuntară a tuturor și a toate. Unde e în lume ființa, unde e lucrul care să poată dăinui în separația lui? Dacă însă nimic nu poate dăinui în separația lui, înseamnă că această separație e lipsită de consistență, nu e adevărată, înseamnă că adevărul stă în contrariul ei: într-o unificare a-tot-pășnică și a-toată-lumea¹. Această unificare e recunoscută într-un fel sau altul, de voie de nevoie, de toți cei care caută adevărul. Întrebați-l pe cercetătorul naturii și el vă va spune că adevărul lumii stă în unitatea mecanismului cosmic universal; întrebați-l pe filozoful abstract și el vă va spune că adevărul lumii stă în unitatea conexiunii logice care îmbrățișează tot universul. Adevărul deplin al lumii să însă în unitatea ei vie ca un corp spiritualizat și teofor². În asta stă adevărul lumii și în asta stă și frumusețea ei. Când diversitatea fenomenelor sensibile este ordonată unitar, atunci această armonie văzută e percepută de noi ca frumusețe (*kosmos* — lume, armonie, frumos).

Astfel, în sensul suprem al „lumii” (ca „pace”) se unifică tot ce căutăm: și binele, și adevărul, și frumosul. E cu neputință ca acest sens atotcuprinzător al lumii să existe numai în gândul nostru. Această unitate prin care universul e menținut în coeziunea lui nu poate fi doar o idee abstractă. E puterea vie și personală a lui Dumnezeu, iar ființa atotunificatoare a acestei puteri ni se revelează în Persoana divino-umană a lui Hristos, în Care locuiește toată plinătatea Dumnezeirii în mod corporal.³ În afara lui Hristos, Dumnezeu nu este pentru noi o realitate vie. Spre Hristos gravitează și toată religia noastră

¹ *Vo vsemirnom i vsemirnom edinenii.*

² *Kak oduhotvorenago i bogonosnago tela.*

³ *Coloseni 2, 9.*